

پرونده‌ای برای آیین‌های عاشورایی ایرانیان

دور عاشقان آمد

الهام فیروزبخت - محمد وفایی

خبرنگار

«ای فرزندانم به شیعیانم سلام مرا برسان و به آنان بگو، پدرم غریب و دور از وطن و در راه خدا شهید شد او را ندیده کنید و بر او گریه و عزاداری نمایید». می‌گویند آخرین جمله امام حسین (ع) که خطاب به امام زین‌العابدین (ع)، همین جمله بوده است. همین هم شد که طبق وصیت امام حسین (ع)، از ساعات واپسین همان روز، یعنی غروب روز عاشورا عزاداری برای سید و سالار شهیدان آغاز شد. اما اگر بخواهید بدانید مراسم سوگواری برای امام سوم شیعیان از چه زمانی در ایران مرسوم شد، باید بگوییم که مستندات تاریخی نشان از این دارند که «آل بویه» که از خاندان اصیل ایرانی و شیعی مذهب ساکن منطقه دیلمان بودند، اولین کسانی بودند که عزای حسینی را در ایران برپا کردند. کم‌کم هر شهر با توجه به آداب و سنت و برداشتی که از این واقعه داشتند برای امام حسین (ع) عزاداری کرد و این شد که حالا بعضی از شهرها به صورت کاملاً خاص و متفاوت از باقی شهرها سوگواری می‌کنند.

نخل گردانی یزدی‌ها

با این‌که با شنیدن نام «نخل گردانی» همه‌مان یاد درخت خرما می‌افتیم، اما نخلی که در روز عاشورا در کویر مرکزی ایران گردانده می‌شود هیچ شباهتی به درخت نخل خرما ندارد و بیشتر شبیه سرو است! درست است که می‌گویند پیکر مبارک امام حسین (ع) روی شاخه‌های درخت نخل به محل دفن ایشان برده شده است، اما سرو هم برای ما ایرانی‌ها سمبل رشادت و آزادی است. این اتفاق سیاهپوش که با شال‌های رنگارنگ و ایربشمی آراسته شده نماد تابوت سیدالشهداست و قدمتش به دوران صفویه برمی‌گردد که در شهرها و آبادی‌های اطراف کویر مرکزی ایران از جمله شهرهای جنوب خراسان، سمنان، دامغان، خمین، نواحی قم، کاشان، ایبانه، خور و بیابانک، زواره، اردستان و نائین رواج دارد، اما بیشترین و شاخص‌ترین نخل‌های ایران در استان یزد دیده می‌شود. نخل علاوه بر شال‌های رنگارنگ و پارچه‌های گرانبه‌ایم با شمشیر، سپر، کلاهخود، تعدادی فانوس، چراغ لاله یا شمع بزرگ، آینه و چیزهای دیگر تزئین می‌شود که هر کدام از این‌ها نمادی از شهدای کربلا هستند. چوب نخل به عنوان پیکر سیدالشهدا (ع)، سیاهپوش کردن نخل نماد پارچه سیاه روی پیکر، شمشیر و نیزه نماد تیرها و نیزه‌هایی که به جسم مبارک ایشان وارد کردند، سرو نخل نماد قامت علی‌اکبر (ع)، آینه به‌عنوان نور وجود امام حسین (ع)، علم‌هایی که به نخل بسته می‌شود به‌عنوان علمدار کربلا، پارچه‌های زینتی که بر نخل می‌بندند سمبل حمله حضرت قاسم (ع)، زنگ‌هایی که قدیم می‌بستند نماد زنگ کاروان حسینی، عزادارانی که نخل را برمی‌دارند تشیع‌کنندگان اباعبدا... و سرطوق بالای نخل به‌عنوان کاکل علی‌اکبر (ع) هستند. کسی که نخل را تزئین می‌کند، باید مهارت و تجربه این کار را داشته باشد. این فرد را اصطلاحاً نخل‌بند، نخل‌پیوند، نخل‌آرا و در بسیاری از مناطق ایران، بابا، بابای نخل یا نخلی می‌گویند. در روز عاشورا در ساعت مشخصی عمل نخل‌برداری آغاز می‌شود. به این صورت که کسانی که از روزهای قبل مشخص کرده‌اند که می‌خواهند نخل بردارند کتف و شانه خود را با پنبه، پشم، کاه، پارچه یا هر جسم نرم دیگری که درون پارچه بزرگ پیچیده شده باشد، می‌بندند و زیر نخل می‌روند. شخصی هم که عموماً سال‌خورده و از سادات است روی نخل قرار می‌گیرد و گرداننده‌های نخل با ذکر «یا حسین» شروع به حرکت کرده، مسافت مشخص شده را پیموده و دوباره نخل را به جایگاهی که از ابتدا در آن قرار داده شده است برمی‌گردانند. گفته شده یزدی‌ها این عمل را ۱۴ مرتبه به نیت ۱۴ معصوم (ع) تکرار می‌کنند.

ادامه در صفحه ۴

گل مالی و چهل منبر لرها

این مراسم که مخصوص استان‌های غربی کشور یعنی استان‌های لرستان، کرمانشاه و ایلام است جزو میراث ملی ثبت شده و آیینی است که مردم این استان در مرگ عزیزانشان انجام می‌دهند. آیین «گل مالی» که به زبان لری به آن «خه‌ره گیری» می‌گویند چندین و چند مرحله دارد. یکی از مراسم‌هایی که قبل از گل مالی انجام می‌دهند و بیشتر مخصوص خرم‌آباد و شهرهای اطراف آن است مراسم «تراش عباس» است که در این روز که همان روز هفتم محرم است عزاداران حسینی صورت خود را اصلاح کرده و تمیزترین لباس‌هایشان را تن کرده و از فردای آن روز شروع به جمع آوری چوب برای برپا کردن آتش روز عاشورا می‌کنند. خیلی‌ها به‌خصوص در فصل‌های سرد سال، نذر هیزم برای هیئات عزاداری می‌کنند. در روز تاسوعا عزاداران خاک نرم و مخصوصی به نام گل باغچاله (گل رس) را تهیه کرده و در میدان‌های بزرگ و کوچک که معمولاً با آجر چینی در جلوی خیمه‌ها و تکیه‌های شهر درست می‌شود می‌ریزند و در روز عاشورا این خاک را با گلاب مخلوط کرده و گل روز عاشورا را مهیا می‌کنند. روز عاشورا عزاداران حسینی برای مراسم «گل افتادن» به خیمه‌ها و تکیه‌هایشان می‌روند و گل مالی می‌کنند و مدتی در آفتاب می‌ایستند تا گل‌ها روی لباس‌هایشان خشک شود. در بروجرد و اطراف این شهر هم زنان در روز عاشورا با یاد حضرت زینب (س) صورت خود را پوشانده و با پای برهنه ۴۰ شمع در دست می‌گیرند و در این شمع‌ها در ۴۰ منبر عزای حسینی روشن می‌کنند تا حاجت بگیرند. البته زنان در ایلام مراسم دیگری هم دارند که به آن «چایینه» می‌گویند. در این مراسم کسی که به آن «ملایه» گفته می‌شود، مداحی می‌کند و یکی از زنان کفن خونی را وارد مجلس می‌کند. این کفن خونی بسته به روزی که این مراسم در آن روز برگزار می‌شود فرق می‌کند. مثلاً برای هر روز از دهه اول محرم چایینه یکی از شهدای کربلا برگزار می‌شود. چایینه عباس (ع) در روز نهم و چایینه امام حسین (ع) در روز عاشورا با کمی تفاوت در مراحل و شیوه اجرا برگزار می‌شود.